

JACEK PLUTA

KONSUMPCJA KULTURY

– PRZYPADEK EUROPEJSKIEJ STOLICY KULTURY WROCŁAW 2016

JACEK PLUTA

Doktor, adiunkt w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego, w Zakładzie Socjologii Kultury i Cywilizacji. Zajmuje się kwestiami polityki miejskiej oraz socjologii miasta, jego zainteresowania badawcze obejmują także problemy społeczne i mikroprzedsiębiorczość. Współautor publikacji *Stare i nowe problemy społeczne wielkiego miasta. Socjologiczne studium konsumpcji na przykładzie Wrocławia* (2010), *Strategie sukcesyjne polskich przedsiębiorstw rodzinnych* (2014). Jest współautorem cyklu badań „Wrocławska Diagnoza Społeczna” (2010, 2014, w przygotowaniu 2017) i „Ewaluacja Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016”.

WPROWADZENIE

W artykule przedstawiono oraz zinterpretowano wyniki badań, na które złożyła się seria trzech pomiarów przeprowadzonych w ramach ewaluacji programu Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 (ESK Wrocław 2016)¹. Sama ESK, ze względu na realizowany program wydarzeń kulturalnych, prowokuje do dyskusji na temat uczestnictwa w kulturze, postaw wobec cyklu wydarzeń kulturalnych rozgrywanych w przestrzeni Wrocławia, oddziaływania tych wydarzeń na ich uczestników, a także na samo miasto.

Badania, z których pochodzą dane, przeprowadzono techniką CATI (wywiady telefoniczne) wśród mieszkańców Wrocławia, gmin przyległych do Wrocławia (aglomeracji wrocławskiej) oraz Dolnego Śląska. Respondentami były osoby w wieku 16–70 lat. Na potrzeby analiz związanych z celami niniejszego artykułu uwzględniono jedynie te informacje, które bezpośrednio dotyczyły deklarowanego uczestnictwa w różnych rodzajach wydarzeń ESK, a zasięg badań ograniczono do mieszkańców Wrocławia i aglomeracji wrocławskiej. Zmniejszenie wielkości użytecznej próby z 2500 do 2250 obserwacji nie wpłynęło ujem-

1 W artykule wykorzystano wyniki badań nad uczestnictwem w kulturze przeprowadzonych w ramach projektu „Ewaluacja Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016” przez Uniwersytet Wrocławski we współpracy z Urzędem Miasta Wrocławia. Raporty tematyczne, obejmujące kilkanaście różnych wątków badawczych, zostały udostępnione w Repozytorium Uniwersytetu Wrocławskiego (www.repozytorium.uni.wroc.pl) i na stronie projektu Wrocław 2016 Europejska Stolica Kultury (www.wroclaw2016.pl). Zob. na przykład J. Pluta, E. Banaszak, M. Błaszczuk, K. Kajdanek, *Uczestnictwo w kulturze w perspektywie Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016. Raport z badań CATI z udziałem mieszkańców Wrocławia i województwa dolnośląskiego*, Uniwersytet Wrocławski, Urząd Miasta Wrocławia, Biuro Festiwalowe Impart 2016, Wrocław 2017, http://www.wroclaw2016.pl/upload/downloads/news/raport_1_uczestnictwo-w-kulturze-70204-1504696931.pdf (1 grudnia 2017).

nie na zachowanie przyjętych parametrów próby – jej stopień reprezentatywności dla Wrocławia i mieszkańców aglomeracji był kontrolowany ze względu na płeć, wykształcenie i wiek.

Celem analizy jest dostarczenie nowych danych do toczącej się dyskusji nad uczestnictwem w kulturze w Polsce i jej socjokulturowymi determinantami w kontekście polityk lokalnych. Oprócz zabarwionej teoretycznie kwestii uczestnictwa w kulturze² rozważane obecnie w tym obszarze problemy dotyczą między innymi wzorów praktyk kulturalnych, funkcji kultury czy sposobów organizacji życia kulturalnego³. Ta ostatnia kwestia odnosi się również do roli polityk miejskich – w tym przypadku polityki kulturalnej jako formy sprawowania władzy publicznej, której artykułowane cele obejmują zarówno poszerzanie bazy uczestnictwa w kulturze, jak i oddziaływanie na potencjał rozwojowy miasta⁴.

W wymiarze politycznym, krótko mówiąc, chodzi nie tylko o udostępnienie ludziom oferty wydarzeń kulturalnych, dzięki którym będą mogli zaspokajać swoje potrzeby związane z tą formą spędzania czasu wolnego, ale także o jej funkcje społeczne. Celem jest zachowanie spójności społecznej, ponieważ możliwość realizowania wartości pozamaterialnych – poprzez uczestnictwo w kulturze – stanowi podstawowy warunek zapewnienia integracji społecznej mimo różnic w położeniu społecznym jednostek. W tym też kontekście analizuje się wpływ odpowiednio skonstruowanej i udostępnianej oferty kulturalnej na procesy integracji społecznej⁵.

Drugi rodzaj celów realizowanych poprzez politykę kulturalną łączy się z kreowaniem warunków rozwoju miasta. W tym znaczeniu sferę miejskiej kultury rozpatruje się nie tyle w jej wyłącznych własnościach przedmiotowych, jak choćby wartościach artystycznych, ile w kategoriach atrybutywnych. W takim ujęciu jest ona jednym z ważniejszych elementów opisujących potencjał miasta. Narzędziami polityki miejskiej stają się: w rozumieniu ogólnym – oferta kulturalna miasta, a w rozumieniu szczegółowym – rozpoznawalne marki kultury, na przykład znani twórcy czy instytucje, a także wielkie widowiska tworzące obraz miasta jako miejsca komunikacji treści symbolicznych ważnych dla sposobu budowania relacji miasta z jego otoczeniem zewnętrznym⁶.

2 Zob. B. Fatyga, *Rekonstrukcja sensu kategorii uczestnictwo w kulturze*, [w:] R. Drozdowski, B. Fatyga, M. Filiciak, M. Krajewski, T. Szlendak, *Praktyki kulturalne Polaków*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2014; B. Fatyga, *Praktyki kulturalne*, tamże; M. Krajewski, *Uczestnictwo w kulturze*, tamże.

3 A. Bachórz, K. Ciechorska-Kulesza, M. Grabowska, J. Knera, L. Michałowski, K. Stachura, S. Szultka, C. Obracht-Prondzyński, P. Zbieranek, *Kulturalna hierarchia. Nowe dystynkcje i powinności w kulturze a stratyfikacja społeczna*, Instytut Kultury Miejskiej – Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2016.

4 Zob. A. Celiński, J. Burszta, Z. Penza, M. Sęk, M. Wenzel, *DNA Miasta. Miejskie polityki kulturalne. Edycja 2016*, Fundacja Res Publica im. Henryka Krzeczковского, Warszawa 2017.

5 Wskazane rozróżnienie dwóch zasadniczych celów z konieczności pomija wiele dyskutowanych zadań polityk kulturalnych, nawet wprost tak nienazywanych, które mogą być przedmiotem kontrowersji, jak na przykład promocja wartości czy postaw ważnych dla modelu życia publicznego. W takim przypadku najczęściej wspomina się zarówno o ideologicznych funkcjach kultury, jak i o procesach indywidualizacji wyborów kulturowych w kontekście kultur miejskich. Zob. W.J. Burszta, *Tożsamość kulturowa*, [w:] W. Burszta, M. Duchowski, B. Fatyga, J. Nowiński, M. Pęczak, E.A. Sekuła, T. Szlendak, *Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej w Polsce*, oprac. na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2009.

6 T. Clark, *Political theory of consumption*, [w:] *The City as an Entertainment Machine*, red. T.N. Clark, Research in Urban Policy, t. 9, Elsevier – JAI Press, Boston 2009.

W dalszych rozważaniach uwaga poświęcona zostanie życiu kulturalnemu miasta, czyli analizie uczestnictwa w różnych rodzajach wydarzeń kulturalnych składających się na ofertę miejskiego systemu konsumpcji w czasie trwania projektu Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016. Tak określone uczestnictwo ściśle wiąże się z kontekstem lokalnej polityki kulturalnej. Nie ogranicza się jednak wyłącznie do sposobów rozumienia wielkomiejskich wzorów konsumpcji kultury. W odróżnieniu od realizowanych do tej pory badań nad uczestnictwem w kulturze stworzony w roku ESK kontekst wydarzeń umiejscowionych w ściśle określonych ramach ładu lokalnego staje się okazją do szerszej analizy roli (odpowiednio zaprogramowanego) miejskiego systemu konsumpcji w sferze polityk lokalnych. Projekt ESK był całorocznym cyklem wydarzeń w przestrzeni miejskiej o niespotykanej intensywności. Z tego względu była to swego rodzaju zmasowana interwencja społeczna – naturalny eksperyment, którego podmiotem byli mieszkańcy miasta czy regionu. Pojawia się zatem szereg pytań bezpośrednio związanych z formułowanymi celami strategicznymi ESK⁷: czy realizacja projektu ESK Wrocław 2016 przyczyniła się do ożywienia życia kulturalnego w mieście, jaki był jego charakter i jak może on wpływać na miejski system konsumpcji czasu wolnego w perspektywie polityk miejskich?

OFERTA ESK JAKO ELEMENT MIEJSKIEGO SYSTEMU KONSUMPCJI

ESK Wrocław 2016, jak można się przekonać na podstawie lektury oferty programowej⁸, była projektem złożonym, angażującym różne środowiska twórców i organizatorów kultury. Jej adresatami było zróżnicowane grono odbiorców. Wydarzenia umożliwiały przyjęcie różnych form uczestnictwa: od typowo biernego bycia widzem do aktywnego udziału i w pełni zaangażowanej „prosumpcji” kultury. Zamknięto je w strukturze roku kalendarzowego między styczniem a grudniem 2016⁹. Niektóre przyjęły tradycyjną formułę wydarzeń jednorazowych: przedstawień, spotkań, koncertów, inne odbywały się w dłuższym czasie, były wielowątkowe, co najlepiej oddawało zarówno procesualność ESK, jak też związany z tym niekiedy umowny sposób ich przyporządkowania dziedzinom przedmiotowym (kuratorskim). Okoliczności te sprawiały zresztą, że jednym z podstawowych wyzwań, przed którym stanęli organizatorzy, było sprawne przeprowadzenie procesu komunikacji na temat tak ogromnej liczby wydarzeń, szacowanych na ponad tysiąc.

Rozpatrując ofertę programową ESK w kategoriach instytucjonalnych (zasobów), należy zauważyć, że mamy do czynienia z funkcjonalnym włączeniem sfery kultury do miejskiego systemu konsumpcji. Miejski system konsumpcji to zorganizowany i funkcjonalnie wyspecjalizowany system ułatwień – zasobów i reguł

⁷ Ich opis znajduje się w książce programowej ESK, *Przestrzenie dla piękna. Projektowane*, czerwiec 2015, <http://www.wroclaw2016.pl/ksiazkaprogramowa> (1 grudnia 2017).

⁸ Zob. tamże.

⁹ Jest to jednak pewne uproszczenie, należy bowiem pamiętać, że część imprez pod szyldem „ESK Wrocław 2016”, w tym choćby pierwsze wydarzenie *Mosty* w cyklu *Kwartet Flow*, odbyła się jeszcze przed oficjalnym rozpoczęciem projektu ESK, w 2015 roku.

ich wykorzystywania – regulujących praktyki spędzania czasu wolnego, głównie w przestrzeni publicznej miasta¹⁰.

Dalszy tok wyводу opiera się między innymi na założeniu, że realizacja projektu ESK była bezprecedensowa i znacząco wpłynęła, po pierwsze, na przeobrażenie miejskiego systemu konsumpcji w czasie całego 2016 roku, a po drugie, na poszerzenie bazy uczestnictwa w kulturze. Wśród najważniejszych, decydujących o tym przesłanek trzeba wymienić:

- dominację wydarzeń kulturalnych w ofercie spędzania czasu wolnego,
- włączanie innych rodzajów wydarzeń z oferty spędzania czasu wolnego do sfery kultury (na przykład sportowych, kulinarnych itp.),
- organizację wydarzeń kulturalnych także poza tradycyjnie rozumianymi miejscami obcowania z kulturą (instytucjami kultury), w określanych przez organizatorów wprost jako nietypowe przestrzeniach publicznych miasta,
- ponadroczną rozpiętość czasową, która znacząco zwiększyła szansę na zetknięcie się z ESK,
- niebywałą promocję wydarzeń kulturalnych za pomocą narzędzi komunikacji publicznej i marketingowej – wszechstronną obecność w mediach lokalnych.

Biorąc to wszystko pod uwagę, można stwierdzić, że w 2016 roku we Wrocławiu miejska oferta spędzania czasu wolnego została podporządkowana kulturze, a oferta kulturalna miała ekspansywny charakter, była zróżnicowana w formie i treści, w sposób skoordynowany stwarzała bodźce do uczestnictwa w kulturze, także w odniesieniu do tych mieszkańców miasta i aglomeracji, którzy nie mieli dotąd wyrobionych nawyków korzystania z niej.

UCZESTNICTWO W PROJEKCIE ESK

Podstawowy obszar badań CATI dotyczył uczestnictwa mieszkańców Wrocławia i aglomeracji w wydarzeniach ESK. Trzeba mieć świadomość, że przedstawione w tym tekście analizy w dużej mierze musiały zostać dostosowane do natury tego, co badano. Dlatego też sposób realizacji celu badań nie był związany z określoną koncepcją kultury. Biorąc pod uwagę możliwości, jakie stwarzała obrona technika badawcza, uproszczono pomiar uczestnictwa w kulturze, koncentrując się na opisie wydarzeń z oferty programowej ESK, z jednym ważnym zastrzeżeniem: obok podejścia inwentarzowego, to znaczy zadawania typowych dla badań ewaluacyjnych pytań o uczestnictwo w konkretnych imprezach kulturalnych, zastosowano także inne podejście, o znacznie większych walorach poznawczych. Polegało ono na wykorzystaniu inwentarza rodzajów praktyk uczestnictwa w kulturze ściśle związanych z rodzajami wydarzeń udostępnianych przez organizatorów kultury. W przyjętym tu znaczeniu rodzaje praktyk kulturalnych utożsamione są z rodzajami wydarzeń kulturalnych w ofercie ESK.

Proponowane podejście, mimo zawężenia rozumienia uczestnictwa w kulturze do praktyk związanych z rodzajem oferty kulturalnej, ma istotne zalety. Jest bowiem uniwersalne i odpowiednio dopasowane do samej procesualnej specyfiki

¹⁰ Zob. M. Błaszczyk, S.W. Kłopot, J. Pluta, *Stare i nowe problemy społeczne wielkiego miasta. Socjologiczne studium konsumpcji na przykładzie Wrocławia*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2010.

ESK. Z uwagi na bogactwo oferty programowej już w pierwszym z trzech pomiarów (niemal w połowie roku kalendarzowego ESK) można było uchwycić uczestnictwo w pełnym zakresie badanych rodzajów praktyk.

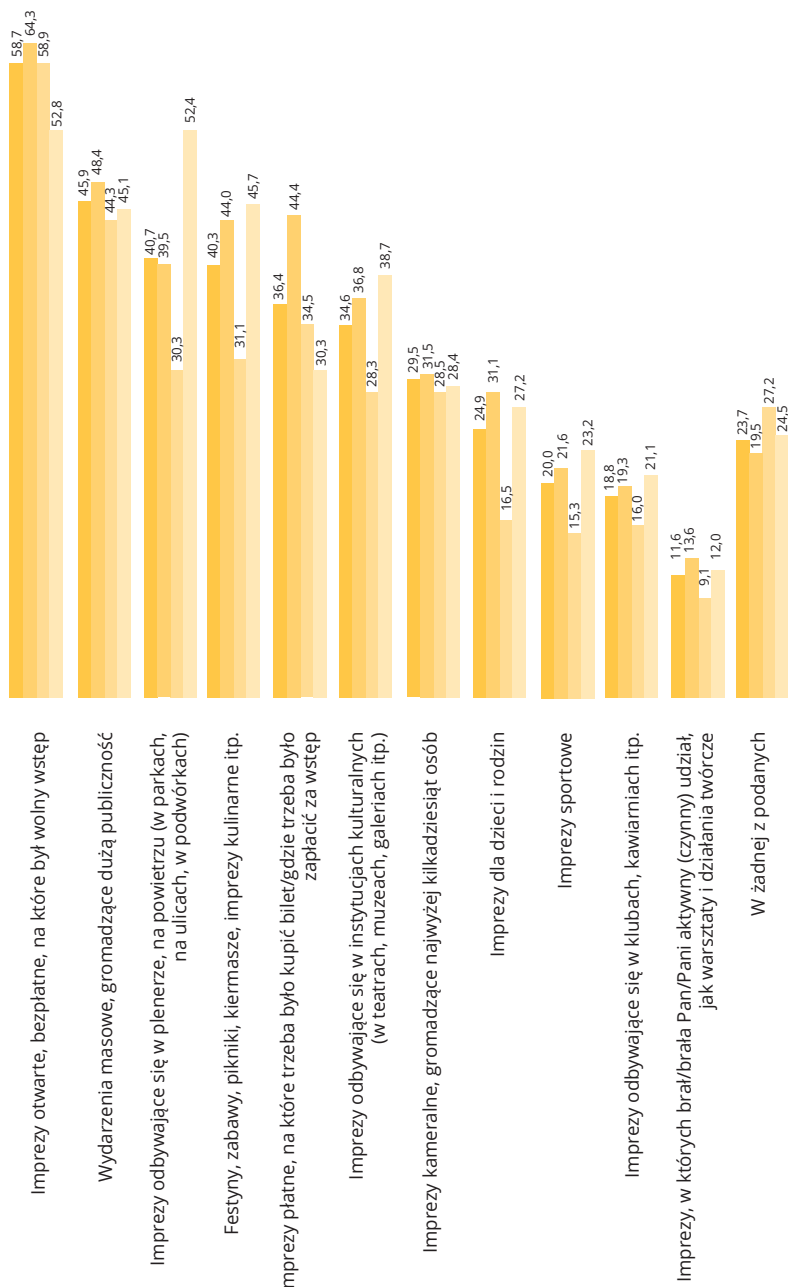
Jak wspomniano, w celu zbadania sposobów uczestnictwa w wydarzeniach ESK posłużono się opracowanym katalogiem ich rodzajów, składającym się z 11 pozycji. Jakkolwiek nie są one rozłączne, to obejmują najważniejsze aspekty uczestnictwa w ESK. Z uwagi na procesualny sposób przeprowadzenia badań analizowane wyniki w zakresie uczestnictwa są uśrednionymi wskazaniem z trzech pomiarów o charakterze quasi-longitudinalnym, zrealizowanych kolejno w pierwszym półroczu trwania projektu ESK, pod koniec oraz bezpośrednio po jego zakończeniu. Statystyki procentowe zawierają dane uśrednione dla wszystkich trzech pomiarów (ogółem), a porównawczo także dla poszczególnych fal osobno. Zasięg badania ograniczono do populacji mieszkańców Wrocławia i regionu.

Na podstawie analizy wyników przedstawionych na wykresie 1. można sformułować kilka spostrzeżeń. Po pierwsze, bezwzględnie największą popularnością w puli wydarzeń ESK cieszyły się imprezy masowe w formule otwartego (bezpłatnego) uczestnictwa. Z imprezami otwartymi (bezpłatnymi) zetknęło się średnio 59 procent respondentów (w całym roku trwania ESK), natomiast uczestnictwo w wydarzeniach masowych zadeklarowało 46 procent ankietowanych. Popularne okazały się także imprezy wpisujące się w formułę festynu – łączone z elementami zabawy, jak również w stylu imprez kulinarnych (40 procent). Po drugie, zauważone zostały imprezy i wydarzenia sytuowane w przestrzeniach publicznych miasta: w parkach, na ulicach, placach (41 procent). Takie wyniki z pewnością kształtują subiektywny odbiór całości ESK, który podkreśla ludyczny charakter konsumpcji kultury. W tym miejscu warto jeszcze zwrócić uwagę na wysoki odsetek osób wskazujących na kontakt z ESK w miejscach przypisanych tak zwanej kulturze wysokiej, jak muzea, teatry, galerie (3 procent). Bez wątpienia wynik ten, bliiski zresztą wskazaniom na płatne formy uczestnictwa w kulturze (36 procent), pokazuje potencjał zajmujących się nią instytucji, włączonych w sformatowany na określony sposób system konsumpcji czasu wolnego, co ma znaczenie dla toczącej się dyskusji na temat nowych przestrzeni i sposobów jej pokazywania za pomocą istniejących instytucji¹¹.

Ogólnie rzecz biorąc, można mówić o sukcesywnym wzroście odsetka osób deklarujących kontakt z określonym typem wydarzeń podczas roku ESK, co sugeruje spełnienie podstawowego celu strategicznego, czyli poszerzenia dostępu do oferty kulturalnej. Nie daje to oczywiście pełnej wiedzy na temat intensywności uczestnictwa w kulturze. Poszerzanie dostępu do kultury, czyli uczestnictwa coraz większej liczby osób w coraz bardziej różnorodnych wydarzeniach kulturalnych, nie musi oznaczać istotnego i trwałego przełamania barier utrudniających udział w kulturze związanych z położeniem społecznym jednostek, a jedynie ich

¹¹ Zob. T. Szlendak, *Formy aktywności kulturalnej*, [w:] R. Drozdowski, B. Fatyga, M. Filiciak, M. Krajewski, T. Szlendak, *Praktyki kulturalne Polaków...*, dz. cyt., s. 141–212.

W jakiego rodzaju wydarzeniach, organizowanych w ramach ESK Wrocław 2016, brał/brała Pan/Pani udział do tej pory (w tym roku)?

■ Ogółem we wszystkich pomiarach n = 2250 = 100% ■ Drugie półrocze ESK n = 750 = 100% ■ Po ESK n = 750 = 100% ■ Pierwsze półrocze ESK n = 750 = 100%

Wyk. 1. Uczestnictwo mieszkańców Wrocławia i aglomeracji wrocławskiej w różnych rodzajach wydarzeń ESK w perspektywie roku ESK. Dane w procentach

Źródło: opracowanie własne

osłabienie. Aby uświadomić sobie naturę tego problemu, warto w tym miejscu odwołać się do wyników badania „Wrocławska Diagnoza Społeczna 2014”, z którego między innymi wynikało, że połowa ankietowanych mieszkańców miasta nie przeznaczala w ciągu roku żadnych kwot pieniężnych na konsumpcję kultury w podstawowych kategoriach wydatków, a tylko 13 procent wskazywało na trzy i więcej rodzajów wydatków ponoszonych równocześnie¹².

Jeśli oprócz aspektu procesualnego, tj. pomiarów dokonywanych podczas roku ESK, spojrzysz się na profile uczestnictwa, czyli miejski i aglomeracyjny, wyodrębnione na podstawie informacji o miejscu zamieszkania respondentów, to okaże się, że mierzony tym sposobem zasięg oddziaływania ESK pokazuje ich zasadnicze podobieństwo (wykres 2.).

W jakiego rodzaju wydarzeniach, organizowanych w ramach ESK Wrocław 2016, brał/brała Pan/Pani udział do tej pory (w tym roku)?

Wyk. 2. Uczestnictwo w rodzajach wydarzeń ESK – dane według miejsca zamieszkania (n = 2500). Dane w procentach Źródło: opracowanie własne

¹² W skład badanych rocznych wydatków wchodziły: abonament za dostęp elektroniczny do muzyki, wstęp na koncerty muzyczne, bilety do muzeów, na wystawy, przedstawienia teatralne, do kina, zakup książek. Zob. S.W. Kłopot, G. Kozdraś, J. Pluta, P. Trojanowski, *Wrocławska diagnoza społeczna 2014. Raport z badań socjologicznych nad mieszkańcami miasta*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2014, http://f-as.pl/wp-content/uploads/2017/09/diagnoza_wro_2014_raport_koncowy_um.pdf (1 grudnia 2017).

Nie znaczy to oczywiście, że różnice nie występują. Ujawniają się one choćby w tym, że wrocławianie, mając łatwiejszy, czyli bardziej bezpośredni dostęp do oferty, chętniej z niej korzystali, o czym świadczą wyższe odsetki wskazań na poszczególne typy wydarzeń. Największa przewaga wrocławian nad mieszkańcami aglomeracji dotyczy tradycyjnych instytucji kultury (jak teatry, muzea, galerie), a także wydarzeń bezpośrednio lokowanych poza instytucjami kultury, w przestrzeniach publicznych miasta. Wygląda to tak, jakby przybysze z zewnątrz przyjeżdżali przede wszystkim na określone wydarzenia, zwłaszcza ludyczne, ograniczając swoją percepcję kultury do miejsc tradycyjnie do tego przeznaczonych i pozostając poza obiegiem wydarzeń kameralnych. Tymczasem wrocławianie z przywileju „otaczania się kulturą” korzystali w znacznie większym stopniu.

SEGMENTACJA UCZESTNICTWA A WZORY KONSUMPCJI KULTURY

W przyjętym tu rozumieniu wzory konsumpcji kultury analizowane są zarówno na podstawie rozkładu uczestnictwa w poszczególnych rodzajach imprez ESK Wrocław 2016, jak i ze względu na deklarowane uczestnictwo w ich ogólnej liczbie. Należy zaznaczyć, że udział respondentów w rodzajach imprez i wydarzeń kulturalnych w istotnym zakresie nie tylko odnosi się do form uczestnictwa, nawiązując bezpośrednio do zróżnicowanego charakteru oferty kulturalnej, ale też wskazuje na jakość tego udziału. Nie unikając, z jednej strony, dyskusji o różnej wadze, jaką można przypisać uczestnictwu w masowych wydarzeniach eventowych, a z drugiej strony na przykład wyborowi imprez kameralnych czy warsztatów, założono, że im w większej liczbie rodzajów imprez w całym roku ESK respondent uczestniczył, tym wszechstronniejsze są jego kompetencje kulturowe wynikające z bardziej różnorodnego sposobu zaspokajania potrzeb. Zatem informacja o liczbie rodzajów wydarzeń kulturalnych, w których respondent wziął udział, nawet jeśli nie dysponujemy informacją o faktycznej liczbie wydarzeń określonego rodzaju, w których uczestniczył, stanowi ważną kulturową dystynkcję, a jej podstawą jest założony tu domyślnie, indywidualnie motywowany wybór, ów styl życia, związany ze stopniowaniem różnorodności korzystania z oferty kulturalnej.

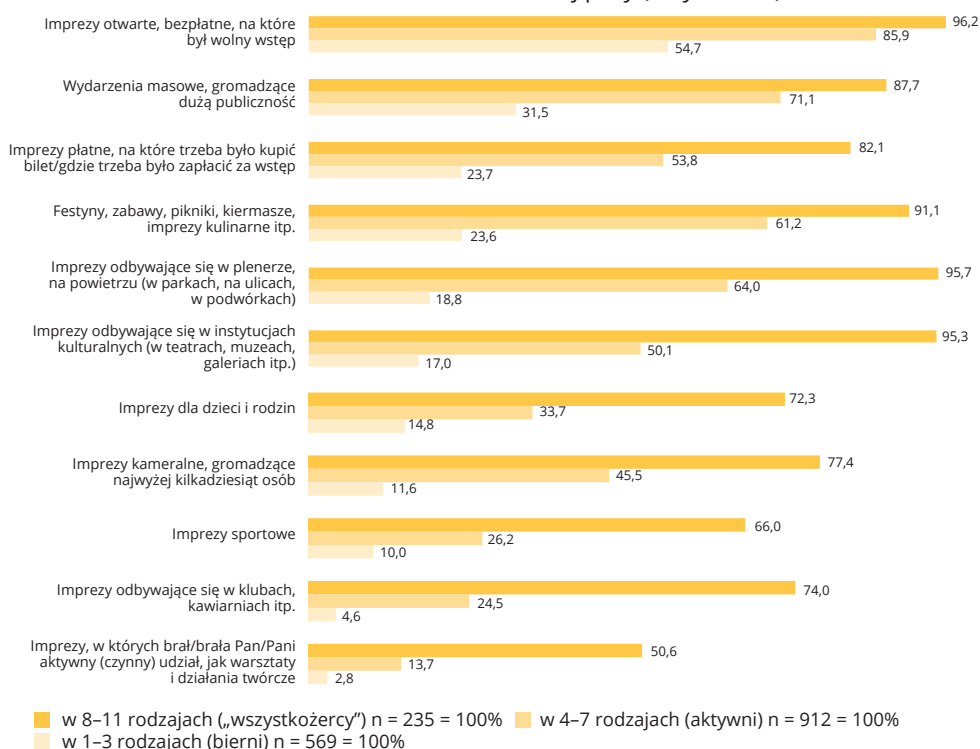
Na podstawie tej informacji dokonano podstawowej segmentacji uczestnictwa w wydarzeniach ESK, tworząc zarazem jego jakościowe zróżnicowanie. Respondenci (mieszkańcy Wrocławia i aglomeracji wrocławskiej) podzieleni zostali na następujące kategorie: osoby, które nie zetknęły się z żadnym rodzajem imprez ESK, byli nieobecni – 23,6 procenta ogółu ankietowanych ($n = 2250 = 100\%$), osoby, które wybierały niewiele rodzajów imprez (1–3 spośród 11), a tym samym reprezentowały dość bierny pod względem różnorodności sposób korzystania z oferty kulturalnej ESK – 25,6 procenta¹³, osoby aktywnie korzystające z oferty ESK, uczestniczące w 4–7 rodzajach imprez – 40,8 procenta oraz osoby, których deklaracje wskazywały na pełne i wszechstronne korzystanie z oferty, uczestniczące w 8–11 rodzajach imprez i wydarzeń – 10,4 procenta.

¹³ Trzeba podkreślić, że wskazana bierność dotyczy samej tylko różnorodności sposobów uczestnictwa ze względu na ich badany układ, co nie oznacza, że osoby korzystające z oferty kulturalnej w sposób ograniczony, jeśli chodzi o rodzaje, nie robią tego intensywnie na przykład w ujęciu ilościowym.

Uporządkowanie respondentów według zagregowanej skali zróżnicowania sposobów uczestnictwa pozwala odpowiedzieć na pytanie: jakie są ujawniane wzory konsumpcji ESK w każdej z wyróżnionych kategorii uczestników?

Osoby prezentujące pełne, to znaczy wszechstronne uczestnictwo (biorące udział w 8–11 imprezach) dają przykład swojej kulturalnej „wszystkożerności”, prezentując wysokie deklarowane uczestnictwo, przekraczające 70 procent respondentów biorących udział w 9 z 11 rodzajów wydarzeń. Niemniej nawet w tym przypadku ujawniają się zróżnicowania, co pokazano na wykresie. Pozwalają one scharakteryzować te osoby przede wszystkim jako ceniące ludyczny sposób uczestnictwa (podobnie jak pozostali), a więc w imprezach otwartych, festynach, wydarzeniach masowych, plenerowych i kulinarnych. Równocześnie jednak – stąd ich „wszystkożerność” – są to osoby wybierające zarówno wizyty w tradycyjnych instytucjach kultury, jak też udział w imprezach sportowych czy warsztatach.

W jakiego rodzaju wydarzeniach, organizowanych w ramach ESK Wrocław 2016, brał/brała Pan/Pani udział do tej pory (w tym roku)?

Wyk. 3. Uczestnictwo w rodzajach wydarzeń ESK – dane według stopnia uczestnictwa w rodzajach imprez (dla mieszkańców Wrocławia i aglomeracji wrocławskiej – uczestnicy imprez). Dane w procentach Źródło: opracowanie własne

Profil wyborów osób aktywnie (umiarkowanie) korzystających z wydarzeń (z 4–7 rodzajów) jest, najogólniej mówiąc, podobny w swojej strukturze do profilu wcześniejszego. Tym, co łączy te dwie kategorie respondentów, jest zbliżona, bardzo wysoka chęć uczestnictwa w wydarzeniach otwartych, bezpłatnych, na które zdecydowanie się nastawiają. Tego typu respondenci bardzo chętnie biorą udział w wydarzeniach masowych. Nie są to osoby tak otwarte na różnorodne uczestnictwo w kulturze jak „wszystkożercy”, lecz okazują zainteresowanie imprezami kulturalnymi i są aktywne w tych jej obszarach, w których jest ona łatwo dostępna (popularna) i łączy się z festynowym spędzaniem czasu wolnego. W mniejszym stopniu interesują ich imprezy profilowane, na przykład dla rodzin, wydarzenia sportowe, klubowe lub warsztaty. Spadek zainteresowania tymi formami aktywności jest relatywnie znacząco większy niż w przypadku „wszystkożerców”.

Ostatnia kategoria to osoby, które najmniej intensywnie (biernie) korzystały z oferty wydarzeń i wybierały je w sposób dość jednostronny, niejako przypadkowy (rozproszony). Nieco więcej niż połowa tej grupy respondentów stykała się z kulturą na imprezach bezpłatnych (choć nie tylko), masowych, o charakterze festynowym. Właściwa jest im jednak sporadyczność uczestnictwa w kulturze, w jakimkolwiek jej przejawie, o czym może świadczyć fakt, iż dla wielu rodzajów wydarzeń deklarowany udział nie przekracza 20 procent. Innymi słowy, dla tej kategorii uczestników znamienne jest funkcjonowanie poza obiegami wydarzeń rozgrywających się w klubach, imprezami kameralnymi, wydarzeniami sportowymi, a zwłaszcza warsztatami i działaniami twórczymi.

WZORY UCZESTNICTWA – OBIEGI KULTURY

Poczynione dotychczas ustalenia doprowadziły do konkluzji o zasadniczo ludycznym charakterze ESK, na co wpływ miał zarówno sposób skomponowania, jak i korzystania z tak skomponowanej oferty programowej. Obecnie natomiast przedmiotem rozważań jest odpowiedź na najważniejsze pytanie w kontekście omawianych tu problemów: czy zwiększona podaż imprez kulturalnych w roku ESK poszerzyła spektrum uczestnictwa w ESK? A także: czy z uwagi na korespondencję charakterystyk społecznych respondentów można mówić o inkluzyjnym bądź ekskluzyjnym charakterze uczestnictwa w określonych obiegach kultury?

W tym celu w tabeli przedstawiono rozkład statystyk prezentujących profil społeczno-demograficzny uczestników ESK, porównywanych tak ze względu na skategoryzowaną liczbę rodzajów wydarzeń według zadeklarowanego w nich uczestnictwa, jak i ze względu na szczegółowe rodzaje wydarzeń składających się na skalę uczestnictwa. Jak już sygnalizowano, rodzaje wydarzeń nie tworzą wyczerpującej i rozłącznej typologii. Oznacza to, że respondent identyfikowany jako uczestnik imprez rodzinnych mógł być identyfikowany także jako uczestnik innych imprez, na przykład masowych. Tym niemniej układ porównań wskazujący na uczestnictwo w określonych rodzajach wydarzeń daje pogląd o charakterystykach społecznych uczestników różnych obiegów kultury, a tym samym o ich inkluzyjnym bądź ekskluzyjnym charakterze.

Podstawą analizy i formułowanych dalej wniosków są różnice ujawniane w rozkładach procentowych min. ± 5 punktu procentowego (przekraczające szacowany błąd dla przyjętej wielkości próby), w odniesieniu do wartości próby ogółem, oraz różnice punktów procentowych wskazujące na określone tendencje zmian (narastające lub malejące wartości procentowe), a w przypadku średniej liczby rodzajów wydarzeń – różnice ich wartości odniesione do średniej liczby rodzajów wydarzeń w próbie ogółem. Przedstawiona interpretacja uwzględnia przede wszystkim największe (i zbliżone do nich) wartości różnic, które oznaczono na czerwono w odniesieniu do każdej cechy społecznej, osobno dla wszystkich układów porównań. Biorąc pod uwagę wartości oraz rozkład cech społecznych, można stwierdzić, że:

- Kobiety prezentują (kosztem mężczyzn) „wszystkożerną” twarz konsumpcji kultury, preferując przy tym bardziej niż mężczyźni udział w warsztatach, imprezach odbywających się w instytucjach kultury, przeznaczonych dla dzieci i rodzin.
- Różnicowania wiekowe są najwyraźniejsze w grupie 35–44-latków, która pod względem zakresu uczestnictwa w wydarzeniach ESK wyróżnia się na tle innych kategorii wiekowych, a ponadto szczególnie chętnie bierze udział w imprezach dla dzieci i młodzieży oraz działaniach twórczych. Z kolei najmłodszy respondenci, między 16. a 24. rokiem życia, preferują wydarzenia klubowe i sportowe.
- Różnicowanie respondentów pod względem poziomu wykształcenia wpływa na wybierany rodzaj uczestnictwa w ESK. Najbardziej wszechstronny – „wszystkożerny” – profil uczestnictwa prezentują osoby z wykształceniem wyższym, preferujące przy tym wydarzenia pokazywane w instytucjach kultury.
- Sytuacja rodzinna wyznaczająca moment biografii życiowej jednostek pokazuje, że osoby na utrzymaniu rodziców są relatywnie najbardziej zaangażowanymi konsumentami kultury, gdy mamy na myśli uczestnictwo w imprezach sportowych czy wydarzeniach klubowych, osoby mające dzieci na utrzymaniu preferują imprezy rodzinne, a te, które mają dzieci już usamodzielnione, z licznych obiegów kultury same się wykluczyły.
- Sytuacja materialna w przypadku osób najlepiej sytuowanych, obok wykształcenia wyższego, w największym stopniu sprzyja poszerzonemu uczestnictwu w kulturze, inaczej niż w przypadku osób żyjących biednie i skromnie, podlegających mechanizmom samowykluczenia z uczestnictwa w kulturze. Dodatkowo osoby bardzo dobrze sytuowane relatywnie częściej biorą udział w wydarzeniach o charakterze warsztatowym, promującym aktywne uczestnictwo w kulturze.

Ogólny rozkład różnicowań konsumpcji pozwala sądzić, że czynniki strukturalne określające pozycję statusową respondentów moderują (kontrolują) uczestnictwo w kulturze. Uniwersalność tego mechanizmu kontroli konsumpcji kultury ujawnia się w sposób jednoznaczny w różnych opisywanych tu wymiarach. Biorąc pod uwagę liczbę kategorii imprez, widzimy tendencję przyrostową w przypadku wykształcenia wyższego i odwrotną (malejącą) zależność u osób

Tab. Profile społeczno-demograficzne uczestników według liczby oraz rodzajów wydarzeń ESK (dane w procentach)

Kategorie profilowe: (udział procentowy w próbie ogółem n = 2250 = 100%)	Uczestnicy według liczby rodzajów wydarzeń				Obiegi kultury – uczestnictwo w rodzajach wydarzeń											Ogółem N = 2250 = 100%	
	W zadnej (23,7)	1-3 ro- dzaje, bierni (25,3)	4-7 rodza- jów, aktywni (40,5)	8-11 ro- dzajów, „wszystko- żery” (10,4)	Bezplatne	Platne	Masowe	Kameralne	Festyny, pikni- ki, kiermasze kulinarne	W teatrach, muzeach, galeriach	W parkach, na ulicach, w po- dworkach	W klubach, kawiarzach itp.	Warsztaty i działania twórcze	Dla dzieci i rodzin	Sportowe		
Płeć																	
Kobieta	44,6	51,0	52,9	61,3	53,5	52,5	51,4	57,2	55,6	58,4	57,0	55,3	61,9	58,8	41,5	51,3	
Mężczyzna	55,4	49,0	47,1	38,7	46,5	47,5	48,6	42,8	44,4	41,6	43,0	44,7	38,1	41,2	58,5	48,7	
Wiek																	
16-24 lata	11,2	13,5	16,0	11,9	16,9	14,0	17,2	14,0	12,9	11,7	14,2	19,1	10,8	7,7	19,3	13,8	
25-34 lata	21,3	19,9	26,8	22,1	24,7	23,8	25,9	25,2	25,2	20,8	25,2	24,3	22,7	24,2	26,6	23,2	
35-44 lata	19,3	17,9	20,2	29,4	21,7	20,4	21,2	21,1	21,9	20,3	24,0	21,3	29,2	33,3	19,5	20,4	
45-54 lata	14,6	16,7	14,5	16,6	15,3	16,7	15,6	13,9	13,7	17,7	13,3	14,4	16,5	15,3	14,9	15,3	
55-70 lat	33,5	32,0	22,6	20,0	21,4	25,0	20,0	25,8	26,4	29,4	23,3	20,8	20,8	19,4	19,7	27,3	
Wykształcenie																	
Podstawowe/gimnazjalne	6,7	7,0	4,1	4,3	5,4	3,1	5,2	3,8	6,1	3,0	4,7	5,4	5,0	4,3	5,8	5,5	
Zasadnicze zawodowe	18,0	17,4	14,8	5,5	13,9	13,1	13,0	11,6	12,4	8,5	10,7	9,5	11,9	11,6	15,1	15,2	
Średnie	44,6	44,5	39,1	41,7	41,1	39,1	41,6	39,7	43,2	38,9	39,8	43,5	38,5	40,3	44,3	42,0	
Wyższe	30,7	31,1	42,0	48,5	39,5	44,8	40,2	44,9	38,4	49,6	44,8	41,6	44,6	43,9	34,8	37,2	

Sytuacja rodzinna	Jestem na utrzymaniu rodziców	7,7	8,8	11,3	10,2	12,0	11,6	12,9	11,3	8,6	8,0	9,4	14,7	9,2	5,9	14,2	9,7
	Jestem sam/sama na własnym utrzymaniu	24,7	16,5	21,7	22,6	20,8	20,6	22,7	23,4	19,3	21,1	20,2	23,4	24,6	13,0	24,8	21,2
	Mam dziecko/dzieci na utrzymaniu	29,2	33,9	34,9	43,0	36,4	34,7	35,2	35,4	38,7	34,1	38,3	29,8	40,0	55,4	33,3	34,1
	Żyję w związku bez dzieci	10,9	16,2	13,9	11,9	14,2	14,7	14,6	14,2	12,8	14,3	14,8	17,0	10,4	10,3	12,2	13,6
	Jestem już bez dzieci na utrzymaniu	27,5	24,6	18,2	12,3	16,5	18,4	14,5	15,7	20,5	22,6	17,2	15,1	15,8	15,3	15,5	21,4
Samocena sytuacji materialnej	Żyje mi się biednie, skromnie	19,7	13,4	9,1	10,3	10,4	8,6	10,5	10,1	11,4	8,8	9,6	6,9	12,7	11,4	9,1	12,8
	Żyje mi się średnio	42,7	43,6	46,2	38,9	45,1	41,3	44,4	42,7	47,1	43,2	43,7	43,8	37,1	42,3	44,2	43,9
	Żyje mi się dobrze	30,5	36,2	36,5	36,3	36,1	39,7	36,0	38,1	33,9	37,6	36,0	37,4	36,3	36,1	35,8	35,0
Żyje mi się bardzo dobrze	7,1	6,9	8,2	14,5	8,4	10,4	9,1	9,1	7,6	10,4	10,7	11,8	13,9	10,2	10,9	8,3	

Źródło: opracowanie własne.

o najniższym statusie materialnym. Te dwa wymiary – wykształcenie i sytuacja materialna – silnie wpływają na społeczny obraz konsumentów kultury.

Z uwagi na ujawnione zależności można także stereotypowo scharakteryzować obiegi kultury jako:

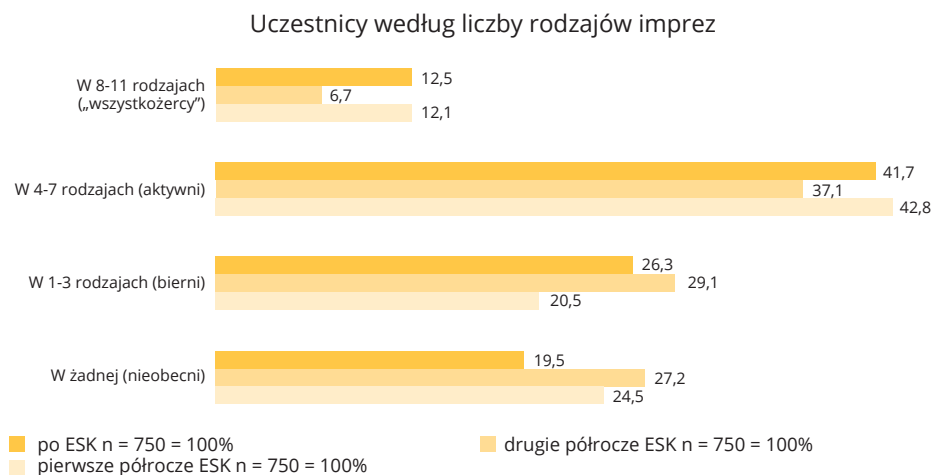
- kulturę dla kobiet – promującą imprezy w instytucjach kultury, warsztaty i działania twórcze, imprezy dla dzieci i rodzin,
- kulturę młodzieżową – promującą imprezy masowe, sportowe,
- kulturę „dorosłych” (35–44-latków) – „wszystkożerną”, działającą i twórczą,
- kulturę (samo)wykluczonych nieobecnych – jako nieuczestnictwo osób najstarszych, najbiedniejszych,
- kulturę bogatych i wykształconych – „wszystkożerną”, działającą, twórczą.

EFEKT PODAŻOWY

Z punktu widzenia jednego ze strategicznych celów ESK, jakim było poszerzanie i ułatwianie dostępu do kultury, oprócz samych wzorów konsumpcji istotny jest także potencjał wzrostu do uczestnictwa w zróżnicowanych obiegach kultury. Wspomniany wzrost łączyłby się z odnotowanym efektem przepływu konsumentów kultury i spadku – wraz z upływem roku kalendarzowego i oferowaniem wydarzeń nowych i powtarzanych – odsetka nieobecnych czy biernych uczestników kultury na rzecz aktywnych czy „wszystkożernih”. Pomocne w rozstrzygnięciu tej kwestii są dane ukazane na wykresie 4. Przedstawiono na nim zagregowane dane dotyczące rodzajów imprez i odsetka osób w nich uczestniczących w kolejnych pomiarach CATI.

W badaniu przepływów kategorii uczestników istotny jest sposób interpretacji. W idealnej sytuacji wraz z upływem czasu (tj. roku kalendarzowego ESK) rośnie liczba różnych imprez, a zatem wzrasta także szansa uczestnictwa w nich, podobnie jak uczestnictwa w coraz to innych rodzajach imprez. Jeśli w moderowaniu wzorów uczestnictwa mają znaczenie czynniki „strukturalne”, a wśród nich zarówno gusta (ujawniane poprzez habitusy wzory konsumpcji), jak i czynniki statusowe określające położenie społeczne respondentów względem wykształcenia, dochodów itd., to odsetek poszczególnych kategorii zagregowanych tu rodzajów uczestnictwa w kolejnych pomiarach pozostanie zasadniczo taki sam, a przynajmniej nie będzie automatycznie rósł. A zatem odsetek uczestników coraz bardziej zróżnicowanych rodzajów imprez w kolejnych okresach pomiarowych nie będzie przyrastać. Jeśli zaś wraz z upływem roku ESK mielibyśmy do czynienia z poszerzaniem bazy uczestnictwa, to w kolejnych pomiarach stopniowo ubywałoby respondentów nieuczestniczących w imprezach ESK, jak też uczestniczących w małej liczbie kategorii imprez. Nastąpiłaby stopniowa ekspansja uczestnictwa w stronę większej liczby rodzajów imprez. Jest to dość prosty mechanizm podażowy, poszerzający bazę uczestnictwa w czasie dzięki zwiększanej puli wydarzeń oraz ich powtarzalności. W istocie mówimy tu o dwóch równoczesnych procesach: wzroście dostępności i poszerzaniu wzorów uczestnictwa w kulturze. Tak wyglądałaby sytuacja idealna. W uzyskanym modelu empirycznym, opracowanym na podstawie serii trzech pomiarów, mamy do czynienia z umiarkowanym działaniem mechanizmu podażowego. Jeśli porówna się dane z pomiaru „pierw-

sze półrocze ESK” z pomiarem „po ESK”, to zaobserwuje się zmniejszenie liczby osób nieuczestniczących w ESK (spadek z 24,5 procenta do 19,5) oraz wzrost uczestnictwa w kategorii „1–3 rodzaje wydarzeń” (odpowiednio z 20,5 procenta do 26,3), przy stabilnych wynikach w kategoriach wyższych. Wydaje się, że w przypadku odpływu osób z kategorii „nieobecni”, głównie ku kategorii „bierni”, można zaryzykować tezę o skutecznej redukcji barier o charakterze ekonomicznym, a względnie stały odsetek uczestników w kategorii „wszystkożercy” uznać za świadectwo trwałości kulturowych determinant określających warunki uczestnictwa w kulturze.

Wyk. 4. Zróznicowanie uczestnictwa w wydarzeniach według skali zagregowanej (n = 2250). Dane w procentach

Źródło: opracowanie własne

WNIOSKI

Bez wątplenia, biorąc pod uwagę ogólną skalę uczestnictwa, projekt ESK okazał się sukcesem frekwencyjnym. Przyrost wydarzeń w skali roku spowodował sukcesywne zmniejszanie się odsetka osób, które nie miały kontaktu z kulturą (w rozumieniu kontaktu z ofertą ESK). Jednakże na poziomie statystyk był to sukces widoczny przede wszystkim w wydarzeniach eventowych (imprezach otwartych, masowych, bezpłatnych), które potrafiły także przyciągnąć mieszkańców aglomeracji, a niekiedy też regionu i kraju¹⁴. Niemniej podczas roku kalendarzowego oferta ESK statystycznie tylko w niewielkim stopniu poszerzyła uczestnictwo w większej liczbie obiegu kultury łącznie. Innymi słowy, raczej nie przyczyniła się do postępu jakościowego, wyrażonego większą liczbą rodzajów imprez, w których można byłoby zaobserwować przyrost uczestnictwa.

¹⁴ K. Kajdanek, *Doświadczenie i relacyjność wydarzeń kulturalnych w trakcie weekendów specjalnych ESK Wrocław 2016*, s. 26.

Analiza wzorów uczestnictwa w kulturze, uwzględniająca rodzaj wydarzeń oraz profil społeczno-demograficzny respondentów, uwydatniła znacznie bardziej segmentacyjny charakter obiegu kultury. Z jednej strony odmienny sposób uczestnictwa w kulturze jest faktem – obiegi kultury są wyznaczone nie tylko ze względu na formę i treść, ale też ze względu na społeczny profil uczestnictwa – jeśli weźmiemy pod uwagę zastosowane w analizie podziały na „wszystkożerców”, aktywnych i pasywnych konsumentów kultury. Z drugiej strony należy pamiętać, że znaczny odsetek osób w badanych próbach nie brał aktywnego udziału w wydarzeniach ESK, a właściwie nie obcował w ramach tego projektu z kulturą. Jeśli więc weźmiemy pod uwagę wszystkich uczestników badań oraz rozliczne rodzaje imprez, to swoją moderującą rolę ujawnią takie czynniki jak położenie społeczne i skryte za nimi zależności socjokulturowe. Jeśli ujmiemy je w postaci pewnych barier, to najważniejszą z nich będzie sytuacja materialna. Osoby o najniższym statusie ekonomicznym podlegają samowyluczeniu z uczestnictwa w kulturze. Podobne zależności zostały stwierdzone w przypadku osób w kategorii wiekowej 55+, z wykształceniem zawodowym, odwrotnie jest w przypadku osób dobrze sytuowanych i dobrze wykształconych.

Czy ujawnione dane poszerzają naszą dotychczasową wiedzę o specyfice uczestnictwa kulturowego? Jakie niosą konsekwencje dla sposobów i celów prowadzenia polityki kulturalnej z punktu widzenia głównego dysponenta środków publicznych na kulturę, którym w tym przypadku jest miasto?

Oczywiście zasygnalizowane tu mechanizmy reprodukujące wzory uczestnictwa w kulturze nie są niczym nowym. W wymiarze empirycznym są dobrze udokumentowane i potwierdzają moc klasowo-warstwowych dystynkcji w konsumpcji kultury, a tym samym logikę zależności opisywanych przez Pierre’a Bourdieu, mimo postępujących w kulturze deinstytucjonalizacji czy pojawiania się działań oddolnych¹⁵. Jak się wydaje, zasięg oddziaływania strukturalnych ram konsumpcji, których istnienie jest potwierdzone empirycznie choćby w przypadku konsumpcji muzyki i kreowanego gustu muzycznego, wskazując na homologię konsumpcji kultury¹⁶, dotyczy – jak pokazują obecne badania – znacznie szerszych kategorii uczestnictwa kulturowego, obejmującego wiele obiegu kultury. Ta konstatacja może mieć znaczący wpływ nie tyle nawet na rozumienie kultury i jej społecznych funkcji, ile na fakt, iż anachroniczna wizja „kultury wtopionej w hierarchiczną strukturę stabilnego społeczeństwa”¹⁷ nie jest wcale anachroniczna i musi być uwzględniana w opisie sfery życia publicznego, mimo że strukturalne aspekty uczestnictwa mogą współzależać od innych elementów kondycji społecznej, takich jak osobowość, moment indywidualnej biografii związanej na przykład z pełnionymi rolami rodzinnymi itp.¹⁸

¹⁵ A. Bachórz, K. Ciechorska-Kulesza, M. Grabowska, J. Knera, L. Michałowski, K. Stachura, S. Szultka, C. Obracht-Prondzyński, P. Zbieranek, *Kulturalna hierarchia...*, dz. cyt., s. 81–87.

¹⁶ M. Cebula, *Społeczne uwarunkowania gustów i praktyk konsumpcyjnych. Zbieżność pozycji społecznych i stylów życia czy autonomizacja kultury?*, „Studia Socjologiczne” 2(209)/2013.

¹⁷ W. Burszta, M. Duchowski, B. Fatyga, J. Nowiński, M. Pęczak, E.A. Sekuła, T. Szlendak, *Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej w Polsce...*, dz. cyt., s. 3.

¹⁸ A. Bachórz, K. Ciechorska-Kulesza, M. Grabowska, J. Knera, L. Michałowski, K. Stachura, S. Szultka, C. Obracht-Prondzyński, P. Zbieranek, *Kulturalna hierarchia...*, dz. cyt., s. 131.

Co to wszystko oznacza dla warunków kreowania miejskich polityk? Niezależnie od deklaracji i oczekiwań społecznych sama kultura wcale nie zapewnia w sposób automatyczny spójności społecznej, co wskazuje na ograniczone możliwości nastawionej na funkcję usługową polityki kulturalnej¹⁹. Wbrew wyobrażeniom władz miejskich, a nawet deklaracjom miejskich aktywistów czy ludzi kultury, okazuje się, że realizowana polityka kulturalna pozostaje funkcjonalnie zależna od elementów ładu społecznego, które w wymiarze kulturowym powielają cechy społeczeństwa konsumpcyjnego – gdy mowa o jej ludycznym charakterze²⁰. O ile jasna strona tego procesu łączy się z przewyższaniem negatywnych zjawisk globalizacji, z którymi zmagają się miasta²¹, o tyle koszt społeczny związany jest z faktem, że poszerzanie sfery konsumpcji czasu wolnego wprowadza dający się łatwo wychwycić segmentacyjny ład, a jego oddziaływanie w polityce rozwoju miast w istocie ujawnia obszary nierównowagi²².

Potwierdzenie tych zależności w świetle przytoczonych w artykule danych nie jest bynajmniej oczywiste. W systemie miejskiej konsumpcji projekt ESK miał wymiar bardzo silnego impulsu podażowego, teoretycznie mającego jakościowo poszerzyć bazę uczestnictwa, a ilościowo wyeliminować czy osłabić moderującą rolę czynników socjokulturowych. Tymczasem te ostatnie ujawniły swoją niezmienną, zdawałoby się, efektywność podczas roku kalendarzowego ESK. Można raczej przypuszczać, że czynniki statusowe „uporządkowały” (zreprodukowały) wzory uczestnictwa w tak powiększonej ofercie. W tym znaczeniu mechanizm dystrybucyjny (impuls podażowy) kreowania uczestnictwa w kulturze jest skuteczny tylko w ograniczonym zakresie, jedynie w odniesieniu do niektórych form (eventowych, masowych, ludycznych).

Wyniki badań pokazują, że z najbardziej złożonej oferty kulturalnej, jak warsztaty, imprezy niewpisujące się w tradycyjne podziały na role widza-artysty, w znacznym stopniu odnosiły pożytek osoby wykształcone, dobrze sytuowane, częściej kobiety. Mogły one skorzystać i korzystałyby z tej oferty niezależnie od faktu zaistnienia ESK na kulturalnej mapie Wrocławia i regionu. Oferta wydarzeń była dla nich kolejną okazją do intensywnego (możliwe, że intensywniejszego) uczestnictwa w miejskim systemie konsumpcji czasu wolnego, który w tym okresie zdominowały wydarzenia kulturalne. Potwierdzeniem jest fakt, że najbardziej pożądanym – „wszystkożernym” – wzór uczestnictwa dotyczył stosunkowo niewielkiego odsetka respondentów (10 procent w próbie), był stabilny w ciągu roku kalendarzowego ESK, a biorąc pod uwagę skład społeczny tej kategorii uczestników, ujawnił działanie tzw. efektu św. Mateusza.

19 Zob. A. Celiński, J. Burszta, Z. Penza, M. Sęk, M. Wenzel, *DNA Miasta...*, dz. cyt., s. 10–12.

20 M. Krajewski, *Konsumpcja i współczesność. O pewnej perspektywie rozumienia świata społecznego*, „Kultura i Społeczeństwo” 3(41)/1997; D. Antonowicz, R. Kossakowski, T. Szlendak, *Aborygeni i konsumenci. O kibicowskiej wspólnotce, komercjalizacji futbolu i stadionowym apartheidzie*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2015.

21 A. Majer, *Odrodzenie miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego – Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa–Łódź 2014.

22 M. Błaszczuk, M. Cebula, *Uczestnictwo w kulturze a uczestnictwo w mieście. O kapitałach kulturowych i różnorodności stylów życia mieszkańców dużego miasta*, „Studia Socjologiczne” 1(220)/2016.

Wnioski, jakie możemy wyciągnąć z lekcji ESK w odniesieniu do sposobów kreowania polityki kulturalnej, nie służą łatwym rozstrzygnięciom w dyskusjach toczących się wokół polityk kulturalnych. ESK i impuls podażyowy nie odegrały spektakularnej roli w poszerzaniu uczestnictwa czy kreowaniu gustów, były po prostu i aż przykładami konsumpcji kultury toczącej się po utartych ścieżkach – niezależnie od pozytywnych efektów prestiżowych dla miasta, tożsamościowych dla budowanych związków mieszkańców z miastem czy nawet potwierdzanych indywidualnie korzyści z uczestnictwa. Jak zatem pokazują badania, kształtowanie polityki kulturalnej poprzez ekspozycję na wydarzenia eventowe i ludyczne tworzy w tym kontekście niebezpieczne granice. Skala tego rodzaju imprez może wywołać uczucie przesytu i w społecznej opinii przesunąć cele kulturowe na dalsze pozycje w rankingu celów strategicznych²³. Innymi słowy, w dalszej perspektywie tak prowadzona polityka może paść ofiarą własnego sukcesu, głównie frekwencyjnego. Tymczasem tworzenie polityki kulturalnej poza prostym schematem konsumpcji, w swojej funkcji uspołeczniania, co także pokazuje schemat „wszystkożernego” uczestnictwa, zależy od kapitałów kulturowych, które – jak wskazują specjaliści – są budowane we wczesnych fazach edukacji.

THE CONSUMPTION OF CULTURE – THE CASE OF EUROPEAN CAPITAL OF CULTURE WROCŁAW 2016

The aim of this paper is to analyse the participation in culture from a perspective of the urban consumption system and urban cultural policies. The participation in culture is interpreted, both in a descriptive way as a categorial collection of practices of spending leisure time, as well as from a functional point of view – an aspect of city-ness. This article examines results of the study employing the CATI research method, conducted with the participation of citizens of the Wrocław agglomeration. It explored the influence of the mass distribution of cultural events, linked to the European Capital of Culture celebrations, on widening the access to culture and on the aims of cultural policy.

²³ Z badań społecznych nad założeniami „Strategii Wrocław 2030” (n = 1000 osób w wieku 18–70 lat) wynika, że mieszkańcy Wrocławia najwyższej oceniali politykę kulturalną rozumianą jako „oferta wydarzeń kulturalnych i sportowych” ze średnią 4,9 punkta na skali 1–6, podczas gdy „działania na rzecz poprawy jakości powietrza” uzyskały ocenę 2,8 punkta. Równocześnie te same obszary polityk jako cele działań strategicznych wyraźnie zamieniły się pozycjami. „Polityka proekologiczna, w tym ochrona powietrza i tworzenie terenów zielonych”, była priorytetem strategicznym dla największej liczby respondentów (45,2 procenta – pytanie wielokrotnego wyboru), a „organizacja prestiżowych imprez sportowych i kulturalnych” wskazana została przez najmniejszą liczbę ankietowanych (11,5 procenta). Zob. J. Pluta, *Mieszkańcy na temat bieżącej oceny potencjału Wrocławia i strategii rozwojowych miasta. Raport z badań nad założeniami Strategii Wrocław 2030*, Wrocław 2016, <http://docplayer.pl/32278380-Mieszkanicy-na-temat-biezacej-oceny-potencjalu-wroclawia-i-strategii-rozwojowych-miasta.html> (1 grudnia 2017).